

עמיתך" בדרכי נועם, כהלכה. ולכן נראה שאע"פ שאין השומעים מתכוונים לשמור שבת כהלכתה, מ"מ מעוניינים הם לשמור על אירת השבת לפחות בכניסתה, וא"כ קידוש זה אינו לבטלה, אלא יש בו מצות קידוש מהתורה. (אחרי כתיבת דברים אלו יצא לאור ספרו של הגרש"א מנחת שלמה. בסי' ג' הוא עוסק בנושאים הנדונים בתשובה זו. ולמעשה יש לנהוג עפ"י הכרעות פוסק הדור).

מסקנות

- א. לכתחילה רצוי שהמקדש יתפלל מנחה לפני שיקדש לחיילים ויקבל על עצמו שבת בקידוש.
- ב. אולם בשעת הדחק הוא יכול לקדש לחיילים גם לפני שקיבל על עצמו שבת ואף לא התפלל מנחה, ויתכוון רק להוציאם ולא לקבל על עצמו שבת בקידוש זה.
- ג. במקום שיש חשש שיחללו שבת, אפילו לצורך פיקו"ג, אחר הקידוש, עדיף לדחות את הקידוש ואת קבלת השבת לשעה מאוחרת יותר. אך כאשר אין ברירה וא"א לדחות את זמן הסעודה לשעה מאוחרת יותר, עדיף לקדש לחיילים בתחילת הסעודה מבעוד יום.

השבת כדי להימנע מלעשות מלאכות שלא לצורך.

ועיין בספר "שבת ומועד בצה"ל" לדידי הרב אברהם אבידן עמ' ק"ו שאף הוא מסיק שעדיף לדחות את קבלת השבת מאשר לקבלה מקודם ואח"כ לעשות מלאכה לצורך פיקו"ג. וק"ו בנ"ד שהחיילים החילוניים יעשו גם מלאכות שאינן לצורך פיקו"ג (ועיי"ש מעמ' צ"א ואילך שליבן נושא זה של קידוש וסעודה בתוספת שבת ומסיק שלכתחילה עדיף שהחיילים יקדשו ויאכלו סעודת שבת בלילה. אולם אנו עוסקים בחיילים חילוניים שאין אפשרות לדחותם עד שעה מאוחרת).

ויתכן לומר שאדרבה, מן הראוי לקדש לחילוניים כדי להזכיר להם שהיא שבת ואולי יכנסו הדברים לאזניהם וימנעו או יצמצמו את חילול השבת. והנסיון מעיד שסעודת ליל שבת שקדם לה קידוש, ודבר תורה קצר, אם הוא יפה בצורתו ומעניין בתוכנו, יוצרים אורה מיוחדת ומכובדת ומעוררים ניצוץ של קדושה בלב החיילים. השבת אולי אינה נשמרת יותר עקב כך, אך נוצר לפחות יחס חיובי ומכובד לשבת. אם "שמור" אין כאן, לפחות "זכור" יש כאן. ומקיימים בכך גם מצות "הוכח תוכח את

סימן כה

ברית מילה בשבת (מצוות חבילות חבילות)

א. קידוש וברכת מילה כאחד

ראשי פרקים

א. קידוש וברכת מילה כאחד

א. אין עושין מצוות חבילות חבילות

ב. ברכת המילה

ג. מצוות הראויות לשליחות האם יש דין חבילות חבילות

ד. הערות על האור שמח

מעשה אחד עולה לכמה מצוות ואין בו משום חבילות

מסקנה

ב. סעודת ברית מילה וסעודת שבת כאחד

כיצד ינהג המברך בברית מילה המתקיימת בשבת, מיד אחרי התפילה כשעדיין לא קידש?

וכיוצא בהן. כלומר שבברכות דרבנן עושין מצוות חבילות חבילות. וכבר הקשה עליו ה"כתב סופר" (סי' כ"ו וסי' קל"ט) שתי קושיות: [א] ממס' ברכות (מ"ט ע"א) שאין חותמים בשתיים כגון "בנין ירושלים" ו"מושיע ישראל", וברכות אלו מדרבנן הן?

[ב] מהסוגיא הנ"ל בפסחים שהגמרא מקשה על הדעה שאין עושין מצוות חבילות חבילות, מהא דאמר אביי: יו"ט שחל להיות במוצ"ש אומר יקזנה על כוס אחד, ורבא אמר יקנה"ז. והגמרא תירצה שהבדלה וקידוש חדא מילתא היא. ולפי הרמב"ם קשה, מה מקשה הגמרא מיקזנה ויקנה"ז, הרי קידוש יו"ט אינו אלא מדרבנן? (הכת"ס בשם אביו).

ומכח קושיות אלו מסיק ה"כתב סופר" שכוונת הרמב"ם, באומרו ששתי מצוות אלו של תורה הן, באה להוציא מכלל זה אם מצוה אחת מהתורה והשניה מדרבנן. שכשמקדים לברך על הכוס את הברכה דרבנן לזו שמדאורייתא מזלזל במצוה מדאורייתא בכך שמראה שכאילו המצוה דאורייתא למשאוי עליו. אך כשמקדים את הברכה דאורייתא לזו שמדרבנן אינו נראה כמזלזל במצוה דרבנן, שהרי מה שהקדים את הברכה דאורייתא זה בגלל חשיבותה ומעלתה. ולפי"ז כשמברך שתי ברכות דרבנן על כוס אחד, כיון שאין עדיפות לאחת מהן על חברתה, מחזי כמשאוי כשמברך את שתיהן על כוס אחד, והוי חבילות חבילות גם במצוות דרבנן. ולכן אמרו במס' ברכות שאין מברכין "בנין ירושלים" ו"מושיע ישראל" בברכה אחת, כי שתי ברכות אלו מדרבנן הן. וכן במס' פסחים, מכיון שמקדים את הקידוש, שהוא ביו"ט רק מדרבנן, להבדלה במוצ"ש, שהיא מהתורה, עושה את המצוות האלו חבילות חבילות. אך אילו היה מקדים את ההבדלה לקידוש, לא היה נראה הדבר כזלזול והיה מותר לו לעשות כן לכתחילה.

ב. ברכת המילה

עלינו לדון איפוא אם ברכת המילה היא מהתורה

א. אין עושין מצוות חבילות חבילות

בספר "ברית עולם" כתב בשם ספר ה"אגודה" שיברך ולא יטעם מהכוס וכן כתב הרמ"א בסי' רע"ג ס"ה. וכמדומה שהעולם לא נוהג כן, אלא המברך שותה מן הכוס אע"פ שלא קידש. וכנראה נדחתה דעתו של ה"אגודה" משום שיש להקשות עליה, דבשלמא בתענית נהגו לברך אע"פ שלא שתו, משום שנתנו לקטן לטעום מן הכוס, או לילודת, שהרי מותר לאלו לשתות לכתחילה בתענית. אך בשבת אין כל הצדקה לתת לקטן או לילודת לשתות לפני קידוש, שהרי גם הם חייבים בקידוש (אלא אם כן היולדת קידשה כבר לפני כן). ולברך על היין ולא לשתות, זוהי ברכה לבטלה. לכן העולם לא נוהג כנראה כדעת בעל ה"אגודה".

אך גם המנהג לשתות ללא קידוש גם הוא אינו מוצדק, וא"כ נשאלת השאלה כיצד לנהוג? והנה מהמג"א שם ס"ק י"ב בשם הב"ח והלבוש משמע שכוס היין עולה גם לקידוש וגם לברכת המילה, ועיין באה"ט (סי' רע"ג ס"ק ו') שאין צורך לשתות רביעית נוספת כדי לצאת ידי מקום סעודה.

אלא שיש להקשות על פסק זה מגמ' במס' פסחים (ק"ב ע"ב): "אמר רב ששת: אין אומרים שתי קדושות על כוס אחד. מאי טעמא? אמר רב נחמן בר יצחק, לפי שאין עושין מצוות חבילות חבילות". ומסקנת הסוגיא שם היא שהבדלה וקידוש חדא מילתא היא, ברכת המזון וקידוש תרי מילי נינהו. וא"כ גם ברית מילה וקידוש תרי מילי נינהו וא"א לעשות את שניהם על כוס אחד.

והרמב"ם (פכ"ט מהלכות שבת הל' י"ג) פסק:

"ולא יברך ויקדש על כוס אחד שאין עושין שתי מצוות בכוס אחד. שמצוות קידוש ומצוות ברכת המזון שתי מצוות של תורה הן".

ועמד ה"מגדל עוז" על דיוק לשונו של הרמב"ם וכתב שלא בא הרמב"ם להוציא מן הכלל הזה הבדלה, אלא להוציא שאר ברכות הנעשות חבילות חבילות לכוס אחד, כגון שבע ברכות

שהתורה איפשרה לו לפרוק את העול מעל צוארו ולשלוח שליח במקומו, אין גם איסור להקל מעליו את משאו ולהפטר מקיום המצוה ע"י מעשה אחד. (ויש להעיר על דבריו מהתוס' במס' מ"ק ח' ב' ד"ה 'לפי' שנימקו את האיסור לעשות מצוות חבילות חבילות שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה. בדומה לכך כתב הרמב"ם בהל' סנהדרין [פ"ז ה"ז] שאין מלקין שני בני אדם כאחד כי אין הדין יכול לכוין היטב לשניהם. וא"כ מה בכך שמצוות מסוימות אפשר לקיימן ע"י שליח, גם הן טעונות כוונה. ודבריו מסתברים רק לפי מה שפרשו רש"י ותוס' במס' סוטה ח' א' משום שמחזי כמשאוי.) ובסברה זו תרץ כמה סתירות וביניהן תוספתא (ברכות פ"ז): "הפריש תרומות ומעשרות מברך אשר קידשנו במצוותיו וציונו להפריש תרומות ומעשרות". וקשה, הרי אין חותמין בשתיים? אלא ע"כ מכיון שאפשר להפריש תרומות ומעשרות ע"י שליח אין כאן משאוי ומותר לברך על שתייהן ברכה אחת. ודין הברכה כדן המצוה שעליה מברכים.

ולכאורה, גם קידוש וגם מילה הן מצוות שניתן לקיימן ע"י שליח ומותר איפוא לעשותן חבילות חבילות.

אולם הנחה זו צריכה עיון. שהרי קידוש והבדלה אלמלא שהיו ענין אחד היה אסור לשלשלן על כוס אחד כמבואר בפסחים (ק"ב ב'), אע"פ שאין אדם חייב לברכן בעצמו אלא יכול לשומען מפי אחר. ואפשר לומר שאין שני אלו נחשבים כדבר שניתן לקיימו ע"י שליח. ואע"פ שאפשר לצאת בהם ידי חובה בשמיעה מפי אחרים אין כאן שליחות גמורה, שהרי היוצא חייב לפחות לשמוע מפי המברך את הברכה ואין הוא יכול לפרוק מצוות אלו מעל צוארו.

נותרה לנו מצוות מילה אשר אותה ניתן לקיים ע"י שליח. ואע"פ שקידוש אינו בשליחות די לנו שאחת משתי המצוות מתקיימת ע"י שליח. שהרי כל עצמו של האיסור לעשות מצוות חבילות חבילות הוא לדעה זו משום שמחזי כמשאוי, כשרוצה להפטר משתי מצוות במעשה אחד. ולכן כשאחת מן המצוות ניתנת לקיום

או מדרבנן, שהרי קידוש היום הוא מדרבנן לכ"ע. ואם היתה גם ברכת המילה מדרבנן, אסור לעשות את שתייהן על כוס אחד. אך אם ברכת המילה היא מדאורייתא יהיה מותר להקדימה ולבסוף לומר את פסוקי קידוש היום על אותו כוס.

והנה אין ספק שברכת המילה היא מדרבנן, אך מכיון שהמצוה עצמה היא מהתורה, אולי יש להחשיב את ברכתה כברכה מהתורה. ונראה שיש לדמות אותה לשבע ברכות, שאע"פ שהנישואין עצמם נחשבים למצוה מדאורייתא לשיטת הרמב"ם (עיי' הל' אישות פ"א ה"ב ובכס"מ שם בסוף ההלכה), ובכל זאת כתב ה"מגדל עוז" בדעתו ששבע ברכות נחשבות לברכות מדרבנן. וא"כ ה"ה לברכת המילה ולא דמי לברכת המזון וקידוש שאע"פ שהיין עצמו הוא רק מדרבנן, מכיון שהוא בא בגלל ברכה שהיא עצמה מהתורה, נחשב אף הוא כדבר מהתורה. אך היין לברכת המילה בא בגלל ברכה שאינה מן התורה, וא"כ שני דברים אלו, קידוש וברכת המילה, אינם אלא מדרבנן ואין עושין את שניהם על כוס אחד.

בספר אוצר הברית (ס"ב ב' הע' ב') מובא מהרב אלישיב שהיין במילה הוא רק מנהג וע"כ אין בהוספת קידוש עליו משום חבילות, וכ"כ בציץ אליעזר (חי"ג סי' נ"ב) עיי"ש. ולענ"ד יש לעיין מהמרדכי המובא בב"י בטור יו"ד סי' רס"ה שמשמע שאין זה רק מנהג בלבד, עיי"ש שהסמך זאת על האמור בברכות ל"ה ע"א שאין אומרים שירה אלא על היין, משמע שזוהי תקנה קבועה שצריך להודות לה' ולומר שירה על היין דוקא. ועיין ספר החינוך (מצוה ל"א).

ג. מצוות הראויות לשליחות האם יש דין חבילות חבילות

האור שמח (הל' טומאת צרעת פ"א) חידש כלל גדול בענין מצוות חבילות חבילות, והוא שמצוות שאפשר לקיימן ע"י שליח מותר לעשותן חבילות חבילות. וההסבר לכך הוא, שמכיון

לו מאומה, (ועי' מש"כ בספרי באהלה של תורה ח"א סי' ל"ג ב').

בעייתנו תלויה איפוא במחלוקת הש"ך וקצוה"ח עם התבר"ש, שלדעת התבר"ש מועילה שליחות במילה וא"כ אפשר לקדש ולברך על המילה ואין כאן משום חבילות חבילות, ואילו לדעת הש"ך והקצוה"ח אין שליחות במילה וא"א איפוא לקדש ולברך על כוס אחד. מיהו נראה שאפילו לדעת הש"ך והקצוה"ח הברכה שאחרי המילה אינה ברכת המצוות ומשום כך אינה מוטלת על המוהל דוקא, אלא נוהגים לכבד בה משהו אחר, וא"כ גם אם נניח שאין שליחות במילה, אבל ברכה זו שהיא ברכת השבח, ואינה מוטלת כחובה על משהו מסוים, אין בה משום חבילות חבילות. (אם כי יש מקום לטוען לטעון שמכיון שמישהו חייב לברך ברכה זו מי שמברכה נחשב למי שנתחייב בה והוא אינו יכול לפרוק אותה מעל צוארו ויש בה משום חבילות חבילות, ומחזורתא דמעייקרא).

לסיכום פרק זה יש לומר שלפי חידושו של האור שמח אפשר לקדש ולברך על כוס אחד.

ד. הערות על האור שמח

אלא שחידושו של האור שמח אינו מוסכם. הוא נכון רק לשיטת רש"י ותוס' בסוטה שאיסור עשית מצוות חבילות חבילות הוא משום דמחזי כמשאוי ולכן מצוה שאינה חיובית, ושניתן לקיימה ע"י אחרים, אין בה איסור זה. אך לשיטת התוס' במו"ק והרמב"ם שסיבת האיסור היא העדר כוונה, אין לחלק בין המצוות.

ועוד יש להעיר על חידושו ממש"כ הרמב"ם בהל' נדרים שבעל מפר לשתי נשיו כאחת, אע"פ שהוא עצמו סובר (שם פ"ג הל' ט') שאין הבעל מפר ע"י שליח. אמנם אפשר ליישב את הדברים אליבא דהאור שמח שכל מצוה רשותית אין בה משום חבילות חבילות, אע"פ שא"א לקיימה ע"י שליח, כי מצוה שאין אדם חייב לקיימה אין בה משום משאוי, והפרת נדרים אינה מצוה שהבעל חייב לקיימה. אמנם הנודר

ע"י שליח ולא הזקק לקיימה ע"י מעשה מיוחד מצדו לא מחזי כמשאוי כשנפטר ממנה אגב מעשה של מצוה אחרת.

אולם עיין ש"ך וקצוה"ח החושן (סי' שפ"ב) שהוכיחו מדברי הרא"ש (בפרק כיוסי הדם) שלא מועילה שליחות במצות האב למול את בנו, שאם היתה מועילה שליחות בזה אם בא אחר וחטף את המצוה מן השליח היה צריך לשלם לאב, כי שלוחו של אדם כמותו וכאילו האב עצמו מקיים את המצוה באמצעות שלוחו. אלא ע"כ המוהל לא בא בשליחות האב, כי אם מכח החיוב המוטל על כל ישראל למול את הערל כשהאב לא מל אותו. ובהסבר הדבר שלא מועילה שליחות במצות מילה כתב בקצוה"ח עפ"י התוס' ר"ד בריש פ"ב דקידושין שבמצוה שבגופו, כגון סוכה ותפילין, חייב האדם לקיימה בעצמו ואינו יכול לשלוח שליח במקומו. ודעת התבואות שור היא שמילה ניתנת לקיום ע"י שליח (עיין בקצוה"ח שהביאו וחלק עליו), וע"כ סובר שאין לדמות מילה לתפילין או סוכה, שתפילין צריך להניחן על איבר מסוים, וכן סוכה צריך לישב בה ראשו ורובו, מה שאין כן מילה התורה לא חייבה את המוהל להשתמש באיבר מסוים דוקא, וא"כ אין זו מצוה שבגופו ומועילה בה שליחות. וכן משמע מהקצוה"ח עצמו סי' קפ"ב שהבין כן את התוס' ר"ד, ומה שהוכיחו הש"ך והקצוה"ח מדברי הרא"ש "ל שהם הניחו ששלוחו של אדם כמותו ממש, דהיינו כידו הארוכה של משלחו. ולכן אם היתה מועילה שליחות במילה היתה נחשבת מילתו של השליח כמילת האב עצמו, והחוטף מהשליח כאילו חטף את המצוה מהאב עצמו. ומאחר והרא"ש סובר שאין החוטף צריך לשלם לאב מוכח שאין שליחות במילה, אלא השליח מקיים את המצוה המוטלת על כל אדם מישראל למול ערלים שבנו. אך התבר"ש סבור שמעשה השליח מתייחס למשלח אך אינו עומד במקומו ממש, ולכן החוטף מן השליח לא נחשב כחוטף מן המשלח ואינו חייב

שריפה ביר"ט, הקשה, מדוע לא הוזכר בגמרא בין הנימוקים האוסרים להדליק בשמן שריפה גם הנימוק של אין עושין מצוות חבילות חבילות? ומכאן הוכחה שדין זה לא נאמר אלא כשאדם אחד עושה שתי פעולות כאחת, אך כשעושה רק פעולה אחת ויוצא בה ידי חובת שתי מצוות אין כאן משום מצוות חבילות חבילות. ולמד זאת מק"ו, שאפילו קידוש והבדלה מותר לאומן על כוס אחד, אע"פ שהם בעצם שני דברים אלא שיש להם תוכן אחד לכן מותר לעשותם כאחד; כל שכן הדלקת נר י"ט בשמן שריפה, שהוא מעשה אחד, אין בו משום חבילות חבילות. וכן כתב מרן הרב קוק באגרות ראייה (ירושלים תרפ"ג עמ' 205), שאדרבא יש לומר דחביב טפי כשמרבין במצוות בבת אחת וכעין הא דאמרין (שבת ק"ז ב') הואיל ואתעביד בה חדא מצוה ליתעביד בה מצוה אחריתי. ואף הוא הביא ראייה משמן שרפה ע"ש. וכן מהמובא במגילה (ו' ב') "רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא, שלח ליה קיימת בנו רבנו ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים". מוכח מכאן שבמעשה אחד אפשר לצאת ידי חובת שתי מצוות. (מיהו עיין שם ב"ה, בב"ח ובהגהות הגר"א שלא גרסו כגירסתנו, ולפיהם לא יצא אלא ידי חובת אחת מהן).

יש להביא ראיות נוספות לדעה זו שבמעשה אחד אין איסור חבילות חבילות, מירושלמי שקלים (פ"ג ה"ב) שיוצאין ידי חובת ארבע כוסות בין של שביעית, ולדעת הרמב"ן בהוספותיו לספר המצוות (מצות עשה ג') מצוה לאכול פירות שביעית וא"כ יש כאן חבילות חבילות? אלא ע"כ במעשה אחד אין חבילות חבילות. וכן יש להביא ראייה מפסחים (ל"ה א') שכהנים יוצאים ידי חובת מצה בחלה ובתרומה, וע"כ אין בכך משום חבילות חבילות, משום שהוא מעשה אחד. ומצאתי בספר זרע אברהם (לר' אברהם לופטביר סי' ס"ב) שעמד על ראייתנו האחרונה ודחה אותה שמצוות המתקיימות באכילה אינן

כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב עליה, והנדרים מיוחסים לרשעים, וא"כ לכאורה חייב הבעל להפר נדרי אשתו. אולם לא נראה כן. כי האשה יכולה גם להשאל על נדרה ולהתירו ע"י חכם. וכמ"כ העבירה אינה של הבעל אלא של האשה וא"כ אין הוא מצווה בהפרת נדריה. אלא זוהי זכותו ולא חובתו. ולכן, לפי סברת האור שמח י"ל שאין בהפרת נדרים משום חבילות חבילות.

אולם כל זה נכון רק לפי הנחתו של האור שמח שהאיסור של חבילות חבילות הוא משום משאוי, אך כפי שדייקנו מל' הרמב"ם בהל' סנהדרין האיסור הוא בגלל כוונה וכהתוס' במו"ק, וא"כ אין נפ"מ בין מצוה רשותית למצוה חיובית, אלא בין מצוה הצריכה כוונה למצוה שאינה צריכה כוונה.

ולדברינו, שבמצוה רשותית אין איסור חבילות חבילות, לפי קו המחשבה של האור שמח, יש להעיר מרציעת עבד, שאין רוצעין שני עבדים כאחת, בשלמא יתר הדברים המנויים שם בסוטה ח' א' י"ל שהן מצוות חיוביות. השקאת סוטה, למשל, אמנם אין מצוה לקנא בפני עדים כדי לחייב את הסוטה לשתות, וכמו שכתב הרמב"ם בסוף הלכות סוטה, אך לאחר שקינא לה אינו יכול למחול ויש מצוה להשקותה. וכן מצורע, אם הוא רוצה להשאר בטומאתו הוא רשאי ואין מצוה לטהרו, אך בערב הרגל ובעיקר בערב פסח הוא חייב להיטהר ואז מצוה לטהרו. ועריפת עגלה היא בודאי מצוה חיובית. אך רציעת עבד, איזו מצוה חיובית יש ברציעת עבד? וא"כ מן הראוי היה לאפשר לרצוע שני עבדים כאחת. וא"כ סברתו של האור שמח עדיין צריכה עיון.

ה. מעשה אחד עולה לכמה מצוות ואין בו משום חבילות

בתפארת ישראל על משניות מס' שבת (פ"ב מ"ב בביעז) על המשנה האומרת אין מדליקין בשמן

ושמחה. ועיין פסחים ק' ב' "ידי יין לא יצא, ידי קידוש יצא" ובשפ"א שם. והמסתבר יותר לומר שהמדובר בשבת רגילה ושני דינים הם, דין ביין כדי לפתוח את סעודת שבת, ודין בקידוש, וביום יש רק את הדין הראשון, עיי"ש.

ואכן הפוסקים לא הזכירו כלל אמירת פסוקים בקידוש של שחרית (עיין משנה ברורה סי' רפ"ט ס"ק י"ב שיש נוהגים לפתוח בפסוקים), וכאמור התקנה היתה לכבד את סעודת שחרית של שבת עיי" ברכה על היין לפני הסעודה ותו לא (ועיין ערוך השולחן בסימן זה). וכן בפסחים (ק"ו א') מבואר שקידושא רבא של היום אינו מצריך שום פסוק אלא בורא פרי הגפן בלבד. והר"ן כתב שם: "ראו חכמים לעשות ביום זכר לקידוש והיינו בורא פרי הגפן ותו לא, שהוא התחלת קידוש של לילה. ועוד, לפי שאין אומרים שירה אלא על היין כיון שמברכין על היין תחילה שלא כדרך שאר הסעודות הוי כעין שבח ושירה לקדושתו של יום". ומכיון שמעיקר הדין אין בקידוש היום אלא ברכת בפה"ג בלבד ניתן לצאת י"ח שתי המצוות בכוס אחד.

(ועיי"ש ששיטת הראב"ד שמתיר לטעום לפני קידושא רבא. וא"כ יכול להתנות ולומר שאם הל' כהראב"ד הרי הוא שותה לפני קידוש ואח"כ יקדש שנית במקום סעודה ואם הלכה כהרמב"ם הרי הוא נתכוין בכך גם לקידוש.)

מסקנה

המברך יכול לכוין בברכת בפה"ג גם לצאת י"ח קידוש. ומכיון שבדר"כ יש למברך שהות הוא יכול גם להוסיף בלחש פסוקים מ"ושמרו" וכד' לפני שיברך על הכוס. וכדי שיוכל לצאת י"ח קידוש במקום סעודה כבר כתבו הב"ח והט"ז סי' רע"ג (הר"ד בבאה"ט ס"ק ו') שהמהלך ישתה שיעור מלא ויצא י"ח קידוש במקום סעודה.

ב. סעודת ברית מילה וסעודת שבת כאחד

האם אפשר לצאת ידי חובה בסעודת שבת ידי

צריכות כונה (עיין רמב"ם הל' חמץ ומצה פ"ו) ולכן אפשר לצאת בהן ידי חובת שתי מצוות במעשה אחד. אבל מצוות אחרות הטעונות כונה, אין אדם יכול להתכוון במעשה אחד לשתי כוונות, ומשום כך אין יוצאים בהן חבילות חבילות. והביא ראייה לזה ממש' סוכה (מ"ד א') שאין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב.

ונראה לענ"ד לדחות את ראייתו מערבה שבלולב, שיש לחלק בין שתי מצוות המזדמנות במקרה יחד, כגון מצה ותרומה ושמן שריפה ונר שבת, לבין שתי מצוות שנקבעו לכתחילה להעשות יחד, כגון לולב וערבה. שבסוג האחרון אי אפשר לצאת ידי חובה במעשה אחד, שהרי המצוה היא שיטול גם לולב וגם ערבה ואם נאפשר לו לצאת בערבה שבלולב נמצאת כל התקנה בטלה מעיקרא, שא"כ למה הצריכוהו בכלל ליטול ערבה בפני עצמה הרי בין כך ובין כך נוטל כבר ערבה בלולב? אלא ע"כ כך היתה התקנה שיטול ערבה בנוסף לערבה שבלולב. ובזה יש גם ליישב את מה שהעירונו לעיל ממגילה (ו' ב'), לרוב המפרשים שגורסים שלא יוצא ידי חובתו במעשה אחד גם במשלוח מנות וגם במתנות לאביונים, שמכיון ששני אלו באים תמיד יחד אם היה אפשר לצאת בהם כאחד בטלה כל התקנה מעיקרא, שא"כ למה תיקנו לתת את שניהם, יכלו להסתפק במתנות אוכל לאביונים ולצאת בכך גם ידי חובת משלוח מנות? אלא ע"כ רצו שיעשה שני דברים, שישלח מנות בנוסף למתנות לאביונים, הילכך אינו יכול לצאת ידי חובה במעשה אחד.

ומאחר שמעיקר הדין אין בקידוש זה אלא ברכת היין בלבד א"כ אין כאן שני מעשים על כוס אחד אלא מעשה אחד לשתי כוונות, ואין בזה משום חבילות חבילות. (ועיין ביצה י"ט ב' דהנודר תודה יוצא בה משום שלמי שמחה, דהא ס"ס שמח יעור"ש.) ועיין מש"כ בזה הגר"ד סולובייצ'יק בשם הגר"ח בספר שנה בשנה תש"מ שגדר קידושא רבה הוא לפתוח את סעודת היום בברכת היין משום חשיבות

ועוד נראה שהסעודה אינה מטרה לעצמה אלא אמצעי לשבח לה'. ולכן מותר לנצל את סעודת השבת שבאמצעותה אדם מתענג ושמח ומודה לה' גם להודאה על מצות המילה. ומצאנו כע"ז בשלמי שמחה שאינו צריך להביא מן החולין אלא יוצא גם בנדרים ונדבות ומעשר כמבואר בחגיגה ז', ועי' רמב"ם (הל' חגיגה פ"ב ה"י) וז"ל: "שמחה זו היא לשמוח לפני ה' והרי אכלו".

ועוד י"ל דשבת ומילה שייכי אהדדי ושתייהן הן אות. והדבר דומה קצת לאמור בפסחים ק"ב ב' שקידוש והבדלה חדא מילתא היא, ששניהם מחמת ימים טובים הם.

ועוד נראה דשיעור סעודה הוא בכזית ומכיון שאוכל יותר מכזית, יוצא ידי חובת שתי המצוות. מיהו בסוטה ח' א' בתוס' ד"ה 'אין' כתבו שאם מעמיד שתי סוטות בעזרה בבת-אחת להשקותן, אע"פ שאין שותות כאחת, אם כהן אחד משקה את שתייהן, אפילו בזו אחר זו, יש כאן משום חבילות חבילות. (ועיין מג"א סי' קמ"ז ס"ק י"א.) ואף כאן י"ל שמכיון שיושבים בסעודה אחת אע"פ שאוכלים כמה זיתים בזה אחר זה, מ"מ הר"ז כתבילות חבילות. אולם כבר נהגו העולם למזוג שתי כוסות לפני בהמ"ז של שבע ברכות ולא חוששין באופן כזה לחבילות חבילות (עיין מג"א שם, שלדעת הרמב"ם אין בכך משום חבילות חבילות, וצ"ל שבענין זה נהגו כהרמב"ם).

ואפשר להוסיף מנה מיוחדת ולהודיע עליה שהיא לכבוד הברית ודמיון לזה מצאנו בעזר מקודש סי' ס"ב ס"ח לענין סעודת חתן. (ובספר הנישואין כהלכתם להר"ב אדלר בח"ב פ"ד הע' 34 הביא בשם ספר לב אברהם [גריןפלד] סי' כ"ד שאם עושים סעודה אחת גם לברית וגם לחתן אומרים בה ברכת נישואין ע"ש).

חובתה של סעודת מילה? לכאורה, גם כאן יש איסור משום אין עושין מצוות חבילות חבילות. אם נקבל את דעת ה"מגדל עוז" (פכ"ט מהל' שבת) שבשתי מצוות דרבנן עושין חבילות חבילות, י"ל גם כאן סעודת שבת וסעודת ברית הן מדרבנן. אך באמת שתייהן מדברי קבלה, דסעודת שבת היא משום "וקראת לשבת עונג", וסעודת מילה יש שלמדו מאברהם. ובשד"ח כרך ה' עמ' 208 ב' הביא בשם "אור הנעלם" סי' ט' ראייה ממ"ש בנידה ל"א ב', שלא יהיו אביו ואמו עצבים, משמע דסעודה זו היא מה"ת, וא"כ ככה"ג אמרי' אין עושין מצוות חבילות חבילות (עי' כת"ס קל"ט).

לכן נלענ"ד עפ"מש"כ האחרונים דאם עושה שתי מצוות במעשה אחד מותר. (והא דפסחים ק"ד ע"ב, מברך שתי ברכות על כוס אחת). עיין לעיל ח"א של תשובה זו.

וי"ל עוד, דהנה הטעם של אין עושין מצוות חבילות חבילות הוא כמש"כ התוס' (מ"ק ה' ב' ד"ה לפי), משום שאינו מכיון, או כמו שכתבו בסוטה (ה' א' ד"ה והא) משום שמחזי עליו כמשאוי. ולכן נראה דהטעם של משאוי לא שייך במצוה שיש בה הנאת הגוף כאכילה, דאין כאן משאוי, ומטעם הראשון דכוונה ג"כ י"ל דבהנאת הגוף לא בעינן כוונה, וכמש"כ רש"י בר"ה כ"ח א' דמשו"ה כפאוהו ואכל מצה יצא, דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה (ועי' לעיל מש"כ בשם הזרע אברהם).

מיהו צ"ע לדון במה שנהגו שתי כוסות בשבע ברכות וברכת המזון לדעת הרמ"א (אה"ע סי' ס"ב ס"ט). אך יש לומר דשם המצוה לא הכוס אלא הברכה, וכשמברך שתי ברכות על כוס אחת עושה את הברכות חבילות חבילות, משא"כ כאן המצוה היא הסעודה וכשסועד לשם שתי מטרות יוצא י"ח שתייהן, ודו"ק.